

De CEA en het verborgen curriculum: binnenkort in dit theater?

Jim Emanuels Na een anderhalf jaar noeste arbeid door een stuurgroep en diverse werkgroepen, heeft de Commissie Eindtermen Accountancy eind vorig jaar de nieuwe eindtermen voor de accountancyopleidingen bekend gemaakt¹. Deze eindtermen vertellen wat de accountant moet weten en kunnen voordat hij of zij kan toetreden tot het gilde der beroepsbeoefenaars.

Ik heb een zeer bescheiden rol mogen spelen in het tot stand komen van deze eindtermen. Als hoogleraar bestuurlijke informatieverzorging (in de eindtermen inmiddels omgedoopt tot ICAIS²) heb ik met mijn collega's in den lande de diverse conceptversies uitgebreid besproken, geanalyseerd, geëvalueerd en geredigeerd, daar waar ons ruimte werd gelaten.

Eén van de speerpunten in de nieuwe eindtermen is de relatief grote aandacht voor de zachtere factoren die de betrouwbaarheid van informatie beïnvloeden, zowel in de totstandkoming ervan (BIV), als in de controle erop (auditing). Steeds meer wordt erkend dat de manier waarop een organisatie, als culturele biotoop, bestuurders, managers, werknemers en accountants kneedt en stuurt, met waarden en normen die lang niet allemaal expliciet zijn, een belangrijke rol speelt. Als rationale “betrouwbaarheids”tjagers proberen we daar grip op te krijgen door de introductie van concepten als “internal environment” en “informal controls”. Concepten die in de praktijk al enige invulling krijgen en waarvoor wij enthousiast aandacht vragen van onze studenten, maar die wetenschappelijk gezien nog erg beperkt zijn afgebakend, laat staan empirisch gevalideerd.

Best moeilijk dus en misschien daarom ook wel een beetje de blinde vlek die wij (onderwijsinstellingen, beroepenveld en CEA) zelf hebben bij het vervaardigen van eindtermen. Die blinde vlek is onze *eigen* internal environment; de onderwijs-/leerbiotoop van onze eigen instelling of van ons eigen accountantskantoor. Dit wordt ook wel het “hidden curriculum” genoemd.

Dit verborgen curriculum staat voor dat wat er in een opleiding onbewust en informeel aan studenten wordt meegegeven (“*a set of influences that function at the level of an organisational structure and culture*”³).

Laat ik een poging doen om voor onze accountancyopleidingen het onderscheid tussen het zichtbare en het verborgen curriculum te duiden.

Je zou de (nieuwe) eindtermen kunnen beschouwen als de zichtbare, harde norm. Zoals gezegd voelen we ons als opleiders erg comfortabel bij het beschrijven en millimeteren van dergelijke normen. Dat is immers ons domein. Als straks de visitatiecommissies over ons heen vallen om te beoordelen of we aan deze normen voldoen (opzet, bestaan en werking!) dan mag u er vanuit gaan dat alle opleidingen de dossiers met onderwijsdoelen, vakbeschrijvingen, toetsnormen en -matrices en kwaliteitsbewaking klaar hebben liggen. Immers: interne beheersing is ons vak! Aanvullend op deze expliciete eindtermen representeert het verborgen curriculum de “normen” waaraan een student moet voldoen om zich, in de omgeving waarin hij of zij moet functioneren, geen buitenbeentje te voelen. Mijn veronderstelling is dat de meeste accountancystudenten zich geen buitenbeentje *willen* voelen (anders waren ze wel naar de kunstacademie gegaan) en dat het verborgen curriculum daarom juist binnen onze opleidingen van relatief grote invloed kan zijn. Het gaat daarbij zowel om het theoretisch als het praktisch deel van de opleiding. Welk wereldbeeld (welke context) en welke normen ten aanzien van gedrag en attitude, geven wij mee aan professionals in wording, in de collegezaal en in de training “on the job”? Welke taal gebruiken we, welke voorbeelden hanteren we en wie zijn de rolmodellen?

Een wellicht sprekend voorbeeld van de invloed van het verborgen curriculum heb ik meegemaakt toen ik eind jaren negentig, ondersteund door een tolk, een gastcollege gaf op een universiteit in China. Na een tijdje college geven aan de hand van (vond ik zelf)

mooie sheets en relevante voorbeelden, viel het mij op dat niemand aantekeningen maakte of vragen stelde. Toen ik mijn verbazing hierover na afloop met de tolk deelde, gaf deze als verklaring dat ik steeds had moeten aangeven op welke pagina in het studieboek mijn verhaal terug te lezen was. Studenten werden namelijk niet geacht om colleges van docenten, met eigen meningen of interpretaties, serieus te nemen als deze afwaken van de waarheid (lees: partijlijn) zoals vastgelegd in de (gecensureerde) studieboeken. Ondenkbaar in onze biotoop, volkomen normaal in die van hen. Stel u zelf de vraag: welk type accountants komt van deze opleidingen en wat zou deze cultuur betekenen voor de interpretatie van de vereiste “professioneel kritische instelling”, waarop in onze nieuwe eindtermen zo wordt gehamerd?

Ik stel voor dat we bij de volgende herziening van de eindtermen wat introspectief denkwerk besteden aan het beantwoorden van de vraag in hoeverre ons eigen verborgen curriculum bijdraagt aan de gewenste kwaliteit van de nieuwe accountants. Misschien kan ik u hiertoe alvast prikkelen met wat random vragen:

- wie geven colleges en trainingen? Bevordert u diversiteit qua geslacht, leeftijd, professionele achtergrond, etc., of vindt u dit niet heel belangrijk?;
- worden er eisen gesteld aan het aantal verschillende coaches en praktijkopleiders voor beginnende trainees, of vindt u dit niet praktisch?;
- bespreekt u in colleges en trainingen alleen uw “best practices”, of geeft u ook voorbeelden van fouten die u gemaakt heeft en wat u daarvan hebt geleerd?;
- vindt u het belangrijk dat u en uw docenten zo transparant mogelijk zijn over de beoordeling van de prestaties van studenten, of vindt u het eigenlijk ingewikkeld en lastig om u hierover te verantwoorden?;

- vindt u het als praktijkbegeleider belangrijk dat uw trainees hun studie echt prioriteit geven, of begrijpt u het eigenlijk wel als colleges moeten wijken voor deadlines bij klanten?;
- stimuleert u discussie en reflectie met betrekking tot nut en noodzaak van gedrags- en beroepsregels, controlestandaarden, verslaggevingsregels, etc., of wilt u eigenlijk zo min mogelijk lastig gevallen worden met dergelijke vragen?;
- vindt u dat studenten accountancy die (pogen te) frauderen om hun studieresultaten te verbeteren dezelfde behandeling verdienen als alle andere studenten, of gelden er andere normen en maatregelen?;
- is er ruimte en zijn er kanalen voor uw studenten om hun praktijkervaringen en dilemma’s vrijelijk met een vertrouwenspersoon buiten hun eigen organisatie te bespreken?;
- zijn uw docenten kritisch genoeg richting de (beroeps)organisaties waar zij zelf voor werken c/q lid van zijn?;
- vindt u het belangrijk hoe docenten en studenten er uit zien of kan en mag (bijna) alles?

Opleiders, zou het niet fantastisch zijn als u zelf de CEA bij één van hun volgende bezoeken kon verrassen met een visie op deze en wellicht andere relevante thema’s, die u zelf rekent tot uw “internal environment”? ■

Prof. Dr. J.A. Emanuels is partner en mede-oprichter van de Tacstone Groep en als hoogleraar Bestuurlijke Informatieverzorging verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Noten

1 ■ CEA, Eindtermen Accountantsopleidingen 2016, december 2015.

2 ■ ICAIS staat voor Internal Control & Accounting Information Systems

3 ■ zie bijvoorbeeld Mossop, Dennick, Hammond en Robbe (2013). Grondlegger van het denken over het verborgen curriculum is Philip Jackson in zijn boek “Life in classrooms” uit

1968. Tegenwoordig wordt vooral bij het onderzoek naar het ontwikkelen en evalueren van opleidingen voor medische professionals aandacht besteed aan dit fenomeen.

Literatuur

■ Jackson, P.W. (1968). *Life in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

■ Mossop, L., Dennick, R., Hammond, R., & Robbe, I. (2013). Analysing the hidden curri-

culum: use of a cultural web. *Medical Education*, 47: 134-143.